

Mart. – Режим доступу: <http://www.telegraf.rs/vesti/politika/102895-faktor-plus-sns-i-ds-najjaciza-eu-47-odsto>.

12. Srbija: Za EU 49%, protiv 25% [Електронний ресурс] / В92. –2012. – 19 kolovoz. – Режим

доступу: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=08&dd=19&nav_category=1262&nav_id=635852.

УДК 327.8

Карамян А.А.

Інститут міжнародних досліджень
Цзинлінського університету (м.Чанчунь, Китай)

ЗРОСТАННЯ ВПЛИВУ ТУРЕЧЧИНИ В КРАЇНАХ СЕРЕДНЬОЇ АЗІЇ ПІСЛЯ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ

Розглядається процес поширення турецького впливу в країнах Середньої Азії після розпаду Радянського Союзу як на державному, так і на соціальному рівні. Висвітлюються особливості зміни політики Туреччини в цьому напрямку на початку 1990-х рр. і в сучасний період. Обговорюється динаміка розвитку двостороннього та колективного співробітництва тюркомовних країн. Показується, що зміни, проведені недержавними суб'єктами, зокрема рухом Фетхуллаха Гюлена, можуть бути ефективнішими у довгостроковій перспективі, ніж державна політика.

***Ключові слова:** сфери впливу, рух Гюлена, тюркський світ, ісламісти, тюркські еліти.*

Карамян А.А.

РОСТ ВЛИЯНИЯ ТУРЦИИ В СТРАНАХ СРЕДНЕЙ АЗИИ ПОСЛЕ ХОЛОДНОЙ ВОЙНЫ

Рассматривается процесс распространения турецкого влияния в странах Средней Азии после распада Советского Союза как на государственном, так и на социальном уровне. Освещаются особенности изменения политики Турции в этом направлении в начале 1990-х гг. и в современный период. Обсуждается динамика развития двустороннего и коллективного сотрудничества тюркоязычных стран. Показывается, что изменения, проведенные негосударственными субъектами, в частности движением Фетуллы Гюлена, могут быть более результативными в долгосрочной перспективе, чем государственная политика.

***Ключевые слова:** сферы влияния, движение Гюлена, тюркский мир, исламисты, тюркские элиты.*

© Карамян А.А., 2012.

Karamyan A.

TURKISH GROWING INFLUENCE IN CENTRAL ASIAN COUNTRIES IN POST-COLD WAR ERA

This article deals with Turkish power projection process in the countries of Central Asia after the collapse of Soviet Union by state as well as nongovernmental social actors in their complex interaction. Characteristics of Turkish foreign policy in this direction in the beginning of 1990s and contemporary period are examined. Dynamics of development in bilateral and multilateral cooperation of Turkish speaking countries is discussed. It comes to conclusion that changes made by social actors, by Fetullah Gulen movement in particular, may be more effective in long term perspective, than state policy.

Key words: sphere of influence, Gulen's movement, the Turkic world, the Islamists, the Turkicelite.

Туреччина вважається важливою дійовою особою на політичній арені завдяки її тісним історичним, культурним, етнічним і лінгвістичним зв'язкам з новими незалежними державами Центральної Азії та Азербайджаном. Таким чином, позитивна роль, яку вона може відігравати в цьому регіоні, широко обговорюється не тільки в Туреччині, а й на Заході, де побоюються, що радикальний іслам може заповнити вакуум впливу, який утворився в регіоні після розпаду Радянського Союзу. Це спричинило сильне захоплення нових незалежних держав до прийняти „турецької моделі” світської демократії у поєднанні з ліберальною економікою [1, р.139].

Очікувалося, що нове тюркське співробітництво сприятиме розвитку Туреччини, посилить її регіональний вплив і збільшить політичну вагу в очах її західних партнерів. На першому тюркському саміті в Анкарі (30-31 жовтня 1992р.), Тургут Озал (прем'єр-міністр Туреччини 1983-1989 рр. і президент з 1989-1993 рр.), скориставшись слушним моментом, у своїй вступній промові оголосив, що „якщо ми зможемо використати цю історичну можливість належним чином, якщо не зробимо помилок, двадцять перше століття буде століттям тюрків” [2, р. 138].

Туреччина зіткнулася з труднощами в розширенні сфери свого впливу. Тільки декілька кілометрів спільного кордону, поєднаного мостом з Нахічеванем, азербайджанським ексclaveм, з'єднують Туреччину і тюркський світ, що став незалежним. Між Азербайджаном і Нахічеванем знаходиться Зангезур – південна частина Вірменії. Згідно з „Договором про взаємоповагу та закріплення кордону між Персією і Туреччиною з обміном нот” [3, р.8], підписаним в Тегерані

23 січня 1932р., Туреччина поступилася деякими територіями в Баджірке (Bajirke) і Котурі (Qotur), і отримала кордон з Нахічеванем. Метою цього була спроба вирішення прикордонних суперечностей, але існує думка, що головним чином це було спрямовано на отримання наземного зв'язку з Азербайджаном і Центральною Азією. У результаті, зараз між Туреччиною і Азербайджаном, де раніше були Іран і Вірменія, знаходиться тільки Вірменія. Коли плани торкалися Зангезура, який межує з Іраном і відокремлює Нахічевань і Азербайджан, і, водночас, Туреччину від інших тюркських країн Середньої Азії, виникла Карабахська (Арцах) проблема [4, р. 71].

Хоча спочатку культурно-лінгвістична і релігійна близькість були стимулюючими факторами для встановлення близьких зв'язків, новий підхід Анкари до Кавказу та Центральної Азії базувався більше на прагматичній економічній і зовнішній політиці, ніж на простій націоналістичній риториці чи сентиментальних міркуваннях.

Відповідальність Туреччини за представлення тодішнього прем'єр-міністра Сулеймана Демірела полягала в тому, що Туреччина могла і повинна була зіграти активну роль у допомозі новим незалежним державам Кавказу та Центральної Азії у встановленні зв'язків з рештою країн світу та в знаходженні нових характерних якостей держави. Ця роль містила в собі намагання в сфері регіонального співробітництва в організаціях ОЧЕС та ОЕС.

З іншого боку, Туреччина також очікувала отримати велику економічну вигоду від розвитку тісних зв'язків з країнами Центральної Азії та Кавказу, які розглядалися як багатообіцяючі через зростаючу турецьку промисловість. Фактично потенціал для економічного співробітництва

був досить суттєвим у регіоні, і турецький приватний сектор за сильної підтримки уряду почав активно використовувати економічний потенціал регіону [1, р. 141].

Після визнання незалежності нових тюркських держав Анкара почала засновувати установи з метою розвитку відносин з ними і заохочувала бізнесменів, університети та діячів мистецтва робити те ж саме. Були встановлені прямі повітряні зв'язки і супутникова трансляція, і щоб сприяти організованим діям та заходам і координувати допомогу цим регіонам, у січні 1992р. було створено Турецьке міжнародне агентство співробітництва та розвитку ТІСА (Turkish International Cooperation and Development Agency). ТІСА було агентством у складі Міністерства закордонних справ зі своїм окремим бюджетом і працівниками, метою якого була технічна та культурна допомога новим тюркським республікам. Як вважає президент ТІСА Хакан Фідан, Туреччина скористалася можливістю, що випала через розпад Радянського Союзу і республіки Югославія, щоб почати проекти взаємодії з країнами, з якими Туреччина не мала можливості контактувати протягом Холодної війни. У травні 1999р. ТІСА було переведене в кабінет прем'єр-міністра та реструктуризоване. Зараз напрямок роботи ТІСА пов'язаний не тільки з тюркськими республіками, а ще й з 37 іншими країнами. У період 2005-2009 рр. цій організації через громадські та приватні джерела були перераховані 7 млрд. доларів, але схоже, що фінанси, спрямовані на пострадянський простір, були невеликі, тому що після 2002р. агентство більшою мірою зосереджувалося на Балканах, Близькому Сході та Африці [5, р.2]. Туреччина також заснувала два університети в тюркських республіках: один у Казахстані, інший у Киргизстані. Турецько-казахський університет імені Ахмеда Ясаві був заснований у 1994 р. в Туркменістані, в південному Казахстані. Турецько-киргизський університет Манас був відкритий у 1996р. у Бішкеку – столиці Киргизстану. Обидва університети фінансуються Туреччиною [5, р. 3].

Збільшення ролі Туреччини в регіоні було вигідно Заходу як баланс проти амбіцій Ірану щодо впливу в регіоні. Страх того, що вакуум, який утворився після розпаду Радянського Союзу, може призвести до домінування ісламського фундаменталізму в якості політичної сили серед мусульман Центральної Азії та Кавказу, сприяв

підтримці Заходом Туреччини як мусульманської країни, яка водночас розвивається за світською демократичною моделлю. В результаті зростання впевненості у власному потенціалі та політичній підтримки Заходу, Туреччина була готова скористатися нагодою нових економічних і політичних можливостей, коли нові держави відокремились від Радянського Союзу. Відбувся обмін культурними та економічними протоколами, і в прямій безпрецедентній формі, всупереч інтересам Росії у регіоні, тодішній прем'єр-міністр Туреччини Демірел говорив про ймовірність установи союзу тюркських країн і висловив думку, що Центральній Азії буде вигідніше знаходитися поза зоною рубля [1, р.141]. Супутникову трансляцію турецького каналу „Avrasia TV” кожен день дивляться телеглядачі в Центральній Азії та Азербайджані. Модифікований латинський алфавіт і технічні стандарти Туреччини пропонуються як найбільш адекватні. В Азербайджані та інших країнах Туреччина виграла суперництво з Іраном і Саудівською Аравією в заміні кирилиці латинським алфавітом замість арабського. Екстремістські кола в Туреччині мріють не про звичайний вплив, а про пантюркістську імперію, де Анкара поширила б свій вплив на великий регіон Центральної Азії. Проте ця точка зору не має офіційної підтримки в Анкарі. Президент Тургут Озал швидко спростував заяву одного зі своїх міністрів (Ercument Konukman) у січні 1990р., що „деякі території Радянського Союзу і Китаю будуть під турецьким прапором у двадцять першому столітті” [6, р. 299].

Зі зрозумілих географічних причин Азербайджан забезпечує головний зв'язок Туреччини з Центральною Азією. Як тільки Азербайджан став незалежним у 1991р., лідери цієї республіки встановили близькі відносини з Туреччиною, щоб отримати технічну і культурну допомогу та врівноважити російський вплив. Відносини між ними стали ще міцнішими після перемоги на виборах 1992р. Абулфаза Елчібея, кандидата „Народного фронту”. Елчібей пообіцяв, що країна Атаюрка буде повністю брати участь в освоєнні азербайджанської нафти, за яку Туреччина вже воювала в Першій світовій війні.

Туреччина також обговорювала ймовірність надання військового тренування країнам цих регіонів, активно виступала за підтримку будівництва газо- і нафтопроводів через Туреччину для транспортування

каспійських енергоресурсів до Європи, заохочувала прийняття латинського алфавіту в усіх тюркських країнах. До середини 1992р. Туреччина вже зробила вагому спробу для лідерства та впливу в регіоні в політичній, фінансовій, культурній, військовій та економічній сферах. Незважаючи на це, регіон висував серйозні завдання для Туреччини [1, р. 143].

Обговорюючи поширення турецького впливу, неможливо не звернути увагу на роль руху Фетуллаха Гюлена, незважаючи на те, що це неурядовий діючий суб'єкт. Беручи до уваги бізнес-інтереси руху, багато аналітиків підозрюють міцні заступницькі зв'язки між Партією справедливості і розвитку (ПСР) – на даний момент правлячою партією Туреччини, – і рухом Гюлена. Він є рухом з ісламістською основою, і намагається поєднати сучасну інтерпретацію ісламу з турецьким націоналізмом і етатизмом (державництвом). Базуючись на принципах руху Саїда Нурсі, рух неонурджу Фетуллаха Гюлена є важливою силою з власною мережею шкіл у Туреччині, Центральній Азії та на Балканах, і вагомою присутністю в ЗМІ.

Економічна та політична лібералізація, проведені президентом Тургутама Озало, прискорили розвиток освіти та поширення нових альтернативних соціальних, культурних та економічних громадських просторів [7, р. 585]. Ринкова економіка та поширення демократії призвело до безпрецедентної ісламізації громадської сфери. Ісламські установи, асоціації та видавництва заохочують людей до більш активної участі в політичних і соціальних процесах і контролю над власним життям. Послідовники неонурджу дають більше свободи дебатам і критиці в своїх журналах, радіо, телевізійних каналах і газетах, ніж більшість інших кемалістських і ісламістських груп, але тільки в межах вчення Анатолійського ісламу, тобто Ісламсько-Турецького націоналізму.

Мусульманські групи використовували ці альтернативні простори для створення власного паралельного суспільства, включення економічно та культурно незалучених груп людей у суспільстві. Наприклад, дерегулювання мовлення дало можливість Ісламським голосам висловити свою думку на різних радіостанціях, телевізійних станціях, журналах і газетах. Крім того, міцніюча буржуазія створила свою власну Асоціацію Анатолійських незалежних

виробників і бізнесменів, (MUSIAD)*. Альтернативні простори, такі, як MUSIAD і нові телеканали служать для поширення можливостей ісламських груп в Туреччині. Фокус на духовність в світогляді Гюлена частково пояснюється його прихильністю до суфізму в Туреччині. Особливо Гюлен черпає натхнення з робіт видатного Курдського релігійного діяча Саїда Нурсі (1877-1961). Аналогічним чином, його рух Нур („світло” з тур.) відрізняється відстоюванням розуму, прогресу та терпимості та пасивністю в прямій участі в політичному житті [8, р. 2].

Також Гюлен орієнтується на Османську модель відносин держави і суспільства. Хоча правителі імперії керувалися вірою, система османського правління не була теократичною. Державні закони були сформовані з потреб держави, а не з ісламського закону (Шаріат) [2, р.9]. У першу чергу Гюлен є Турецько-Османським націоналістом. Його націоналізм має всеосяжний характер і не заснований на спільній крові або расі, а скоріше за все на загальному історичному досвіді і гармонії, житті разом, в рамках однієї держави [7, р. 595]. Відбувається культурне відродження ісламських кіл у Туреччині, які є однією зі складових минулого турко-мусульманського співтовариства, і намагаються критикувати нинішній кемалістський проект і його майбутню орієнтацію.

Змінюючи подання культурного змісту Турецької нації, ісламські угруповання реконструюють політичну свідомість нації як мусульманську, Османську та Турецьку. Політика націоналізму в Туреччині поступово вбудовується в культурну політику. Це спроба „звільнити” самовизначення нації від еліт, які є прихильниками державного контролю. Одним із головних наслідків культурної політики є перегляд поняття нації та її культурних зв'язків з Центральною Азією та Балканами. Більша частка населення підтримує концепцію Гюлена про національну ідентичність мусульманської, Османської та Турецької Імперії..

Гюлен вважає, що не існує ніякого протиріччя між ісламом і сучасністю. Справді, більш гнучкі і менш

* MUSIAD була створена групою бізнесменів, які були не в змозі увійти в Асоціацію виробників і підприємців (TUSIAD), що є потужною протодержавною асоціацією.

доктринальні суфійські традиції Турецького ісламу допомагають Туреччині в її демократизації, побудові світської політичної системи та вільної ринкової економіки об'єднати вимоги сучасності та ісламу. Основним положенням концепції Гюлена є те, що іслам повинен охоплювати науку, розум, демократію та терпимість. Іслам не повинен відштовхувати себе від інших ідей та науково-технічного прогресу. Гюлен вважає, що відносна, порівняно з Західними країнами, економічна і духовна бідність значної частини ісламського світу пояснюється неправильним і догматичним тлумаченням ісламу, а не ісламу самого по собі. Він вважає, що Туреччина може сприяти розумінню цього ісламським світом, і незважаючи на його проголошений універсалізм у його концепції є також тенденції до тюркізму. Турецьке суспільство націоналістичне, Гюлен і його послідовники значною мірою зазнали цього впливу [8, р. 2].

Для Гюлена основним шляхом адаптації ісламу в сучасному світі не є пряма участь в політичному житті. Люди віри та навчання, „золоте покоління”, повинні бути вирощені, підтримані та спрямовані на те, щоб присвятити своє життя людям, службі народу (Hizmet), і надихати на досягнення цілей руху [8, р. 2]. Співтовариство Гюлена засновано на базі складної комплексної системи бізнес-мереж і керує великою медіа-імперією. Користуючись деяким захистом прем'єр-міністра Тургут Озала, рух Гюлена з моменту його заснування у 1982 р. відкрив майже 200 шкіл у Туреччині, університети, лікарні, благодійні організації, телевізійний канал „Samanolu TV”, радіостанцію „Birc FM”, щоденну газету з масовим тиражем „Заман”, який на додаток до свого Інтернет-видання англійською мовою також публікується в інших тюркських країнах: Азербайджані, Киргизстані, Туркменістані та Республіці Башкортостан Російської Федерації. Рух має науковий щомісячник „Sizinti”, богословський журнал „Yeni Umit”, щотижневий журнал „Aksiyon”, релігійну публікацію англійською мовою „The Fountain” [7, р. 585]. У 1996 р. був заснований Банк „Asya Finans”, що діє на підставі таких принципів ісламу, як безпроцентна банківська діяльність. Спочатку йому було доручено збільшення інвестиційних фондів у нових незалежних тюркських республіках. На цьому етапі межі його діяльності є дуже значними. У цьому банку є шістнадцять партнерів і понад

півмільярда доларів США. Крім того, потужна Асоціація підприємців, ISHAD (Ic Hayati Dayanisma Dernegi), яка включає в себе понад 2000 підприємців і торговців, підтримує Гюлена в освітній діяльності. Ця інфраструктура включає в себе університети і коледжі, середні школи, гуртожитки, літні табори та більш ніж 100 фондів. Через ієрархічне управління організовані повсякденні заходи на засадах принципів довіри, слухняності та прихильності до суспільства.

Хоча доходи від плати за навчання часто спрямовуються на забезпечення доступу для менш привілейованих студентів, фактично освітня модель руху Гюлена є елітарною. У Туреччині це сприяє створенню паралельних еліт, натхненних Гюленом. У посткомуністичних країнах Центральної Азії, головному місці розташування іноземних освітніх заходів Гюлена, успішними кандидатами в цих школах, як правило є діти багатих людей або державних службовців.

Руху Гюлена важко надати конкретне визначення. Його діяльність поширена широко за межами Туреччини, незважаючи на глибоко турецьку суть. Він є аполітичним за змістом, але несе політичну загрозу існуванню офіційного світського порядку Туреччини. Він налаштований проти кемалістської держави, однак, підвищує „м'яку силу” (soft power) Туреччини, сприяє зростанню зовнішньої торгівлі та пантюркістських зв'язків. Підтримуючи демократію та відкритість, він залишається потайливим і уникає публічності. Рух заснований на основі духовності, водночас є надзвичайно багатим. Крім того, він являє собою скоріше втілення загальної системи цінностей, ніж організацію, що значно розширює його вплив.

За нинішньої адміністрації ВГР кілька бізнес-груп, що належать відомим членам руху, швидко виростили за допомогою державних контрактів і концесій. „Асоціація солідарності ділового життя” (ISHAD – скорочено турецькою мовою) є ще однією ключовою установою для просування бізнес-зв'язків, особливо в інших країнах. Вважають, що члени ISHAD є основними джерелами фінансування цього руху.

Гюлен прагне уникнути „емоційного відчуження” тюрксько-мусульманської молоді шляхом створення необхідних ланок між тюрко-османськими громадами та Богом. Він підкреслює роль природничих наук для запобігання фрагментації та ізоляції, що викликають скептицизм. Таким чином, система освіти неонурджу прагне

виявити атрибути природи для зміцнення віри в Бога. Згідно з Гюленом, відсутність релігійної освіти породжує атеїзм, а відсутність наукової освіти призводить до фанатизму. Гюлен сприяє розвитку патріотизму в школах, а також загальної релігійно-історичної свідомості тюркської молоді. Спонсорів цих шкіл регулярно запрошують відвідати їх та ознайомитися з інвестиційними можливостями в Центральній Азії. Ці консервативні бізнесмени вважають за потрібне фінансування шкіл в Центральній Азії завдяки своїй відданості турецько-ісламській ідеології Гюлена. Вчителі шкіл Гюлена в Центральній Азії зазвичай приїжджають з Близькосхідного технічного університету Анкари або зі Стамбульського університету Bogazi. Вони вважають себе місіонерами. Однак, на відміну від справжніх місіонерів, вчителі нурджу проповідують Бога та водночас турецький націоналізм. Освіта мережі нурджу тісно пов'язана з консервативними діловими колами руху Гюлена. Поєднання бізнес-інтересів з ідеями Гюлена є потужним, як всередині, так і за межами Туреччини. Хоча, незважаючи на те, що ці школи вважаються кращими за державні, вони все ще більше уваги надають запам'ятовуванню і консервативним цінностям, ніж навчання критичному мисленню.

Під час саміту в Нахичевані в Азербайджані в 2009 р. лідери, які брали в ньому участь, вирішили створити раду співробітництва тюркомовних країн (Турецька рада), з штаб-квартирою в Стамбулі. На додаток до цього, ТЪРКРА (Парламентська Асамблея з тюркомовних країн), яка була заснована в Баку в листопаді 2008 році; TURKSOY (спільна адміністрація тюркських мистецтв і культури), яка була заснована в червні 1993 в Алмати – Казахстан і має штаб-квартирою в Анкарі; Турецька академія, що розташована в Казахстані в м. Астані всі були об'єднані в Турецьку раду. Ця нова організація провела першу зустріч на вищому рівні в Алмати 20-21 жовтня 2011, де були обговорені питання економічного співробітництва серед учасників.

Було б неправильним вважати, що розподіл турецького впливу в Центральній Азії був успішним весь час. Наприклад, в 1990 р. президентом Узбекистану Ісламом Карімовим було заборонено діяльність руху в його країні, в тому числі було введено заборону на розповсюдження газети

„Заман”. І сьогодні рух має в Узбекистані мінімальну присутність. У 2005 р. весь турецький професорсько-викладацький склад факультету теології університету в Туркменістані був звільнений президентом Сапармуратом Ніязовим. Здається, туркменський режим став більш незадоволений пантюркистською та ісламською ідеологією Гюлена. Ймовірно, нинішні лідери не хочуть будь-якого глибокого впливу від третьої сторони, та при цьому залишаються відкритими для співпраці з зацікавленими країнами в регіоні.

Як вже говорилося вище, елітна молодь виховується під турецьким впливом. Хоча школи Гюлена займають лише близько 10% від системи освіти в Центральній Азії, в довгостроковій перспективі діяльність руху може сприяти активізації емоційних і матеріальних зв'язків між тюркськими народами та їх елітами і державами. Еліти Центральної Азії мережі Гюлена можуть своєчасно перейнятися такими ж ідеями, як їх колеги з Туреччини, тим самим заохочуючи появу пантюркського світу, пов'язаного спільними характеристиками. Це, у свою чергу, може сприяти розвитку економічних стосунків і заохочувати поглиблення відносин між державами. Такий розвиток подій не відповідає очікуванням антиклерикалів Анкари, які сподівалися, що „турецька модель може бути колись прийнята в Центральній Азії, але може відповідати сподіванням пантюркістських націоналістичних елементів в Туреччині” [5, р. 9].

Щоб розгорнути політичні, економічні та культурні зв'язки з тюркськими республіками, Туреччина розпочала серію ініціатив, серед яких акції різноманітних освітніх і культурних програм в Центральній Азії та Азербайджані. Таким чином, можна зробити висновок, що після етапу ейфорії зовнішня політика Туреччини в регіоні відзначилась у цілому в культурних та економічних, а не політичних відносинах. Спостерігається зрушення акцентів в політиці Анкари від початкового багатостороннього до більш двостороннього підходу в відносинах з колишніми радянськими республіками.

Турецький міністр закордонних справ Ахмет Давутоглу в своїй книзі, „Стратегічний борг” стверджує, що Туреччина має „стратегічний борг” завдяки своїй історії та географії. Туреччина знаходиться серед невеликої групи країн, які він називає „центральні держави”. Також він

підкреслює, що Туреччина не повинна задовольнятися регіональною роллю на Балканах, чи на Близькому Сході, тому що вона являє собою не регіональну, а центральну силу. Таким чином, вона повинна прагнути до провідної ролі у декількох регіонах Близького Сходу, Центральної Азії, яке може надати глобального стратегічного значення для Туреччини.

Президент Азербайджану Ільхам Алієв, Президент Казахстану Нурсултан Назарбаєв, президент Киргизії Роза Отунбаєва, президент Туркменістану Гурбангули Бердимухаммедов брали участь у саміті на вищому рівні, організованім президентом Туреччини Абдуллою Гюлемом. Під час саміту лідери вирішили призначити Турецького дипломата Акінчі Халіла на посаду першого секретаря Секретаріату, який розпочне офіційно виконувати свої обов'язки після набуття чинності договору у Нахичевані. 21 Жовтня 2011, Тюркська ділова рада провела перше своє засідання в місті Алмати.

Лідери домовилися створити ділову Раду тюркомовних країн для посилення економічного співробітництва, вирішили вивчити можливість створення Банку розвитку тюркомовних країн у Стамбулі і спільної страхової компанії для підтримки розвитку Нафтового сектору, а також створювати нові можливості для приватного сектора. Проведення першого саміту тюркомовних країн, відбулося у Казахстані у жовтні 2011 року. Другий саміт заплановано в Киргизстані в 2012 році.

Після підписання угоди, що відмінила обмеження віз між Туреччиною і Киргизстаном, прем'єр-міністр Реджеп Таїп Ердоган заявив, що тюркські країни повинні встановити зону безвізового режиму для посилення зв'язків і торгівлі. Турецькі громадяни можуть подорожувати до Киргизстану із своїми паспортами без візи і

навпаки. „Вантажівки наших країн тепер будуть мати можливість більш легко перетинати кордони” – заявив Ердоган журналістам на прес-конференції з прем'єр-міністром Киргизії Алмазбеком Атамбаєвим

ЛІТЕРАТУРА

1. Aydin M. Between Euphoria and Realpolitik: Turkish Policy toward Central Asia and Caucasus / M.Aydin // Turkey Foreign Policy in twenty-first century: a changing role in world politics. – Bodmin, Cornwall, Ashgate Publishing, Ltd., 2003. – p. 3-219
2. Jung D. Turkey at the crossroads: Ottoman legacies and a greater Middle East / D.Jung. – United Kingdom, 2001. – 231 p.
3. Lewis M. Iran – Turkey Boundary, International Boundary Study / M.Lewis // The Geographer Office of the Geographer Bureau of Intelligence and Research. – 1964. –February 3. – P.2-6.
4. Djerejian Y. Pan-Turkism / Y. Djerejian. – Beirut, 1998. – P. 60-83.
5. Devlet N. Taking Stock: Turkey and the Turkic World 20 Years Later / N.Devlet // The German Marshall Fund of the United States. – 2011. – November 10. – P.1-4.
6. Hyman A Moving out of Moscow's Orbit: The Outlook for Central Asia / A.Hyman // International Affairs. – 1993. – Vol. 69. – No. 2. – P. 288-304.
7. Yavuz H. Towards an Islamic Liberalism? The Nurcu Movement and Fethullah Gulen / H.Yavuz // Middle East Journal. – 1999. – Vol. 53. – No. 4. – P.585-605.
8. Park B. The Fetullah Gulen Movement [Електронний ресурс] / B. Park // The Middle East Review of International Affairs. – 2008. – Vol. 12. – No. 3. – Режим доступу: [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=34973](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=34973)